

Til minne om Hjördis Nerheim (1940-2020)

(Kilde: [Wikimedia Commons](#))

MINNEORD: Det er med sorg at vi har mottatt budskapet om Hjördis Nerheims bortgang. Hun sovnet stille inn mandag 30. mars, knappe tre måneder før hun ville ha fylt 80 år. Vi har begge studert under Hjördis og blitt inspirert av hennes tenkning. Derfor vil vi gjerne hedre henne med dette minneordet.

*av Lone F. Dybdal og
Fredrik Nilsen*

Hjørdis Nerheim (Foto: Universitetet i Tromsø)

Hjørdis disputerte i 1986 med en

avhandling om Immanuel Kants *Kritikk av dømmekraften*.

Hun ble med dette første kvinne i Norden som ble tilkjent graden dr. philos i filosofi. Avhandlingen kom ut i bokform i 1991 med tittelen *Estetisk rasjonalitet: Konstitusjonsbegrepet*

i Kants «Kritikk av dømmekraften». Hun søker her å vise betydningen av Kants begrep om estetisk reflekterende dømmekraft, særlig hvordan han fremstiller denne i §9, som med Hjørdis egne ord representerer «selve nøkkelparagrafen» til Kants estetikk og tenkning for øvrig. Denne typen dømmekraft er kjennetegnet av å gå i motsatt retning av den begrepsbestemmende dømmekraften som er operativ i så vel *Kritikk*

av den rene fornuft som *Kritikk av*

den praktiske fornuft. Den estetisk reflekterende dømmekraft representerer nemlig

en åpenhet overfor fenomener og situasjoner, der man ikke tar utgangspunkt i allerede fastsatte begreper og søker å subsumere enkelttilfellene under disse,

men der man snarere tar utgangspunkt i enkelttilfellene og søker å finne

adekvate begreper for dem. Dermed har samvirket mellom forstanden og innbilningskraften

karakter av et fritt spill snarere enn å ha bestemte og klart definerte

oppgaver for enten erkjennelsen eller moralen. Eller, for å si det som Hjørdis selv

yndet å gjøre, har innbilningskraften og forstanden i den tredje kritikken

«gått hjem fra jobb». Kants måte å uttrykke seg på i §9 var for øvrig så vakker

og brilliant at Hjørdis mente den lot seg synges på tysk!

Inspirert av Hannah Arendt, søkte

Hjördis i verket *Den etiske*

grunnerfaring: Fra regelforståelse til fortrolighetskunnskap fra 1991 å

popularisere poengene fra avhandlingen, blant annet gjennom en analyse av tilfellet Adolf Eichmann. Først viser hun hvordan Kants pliktetik, samt den klassiske utilitarismen, kommer til kort konfrontert med tilfeller som dette.

Deretter tar hun til orde for at man med den estetisk reflekterende

dømmekraften kan forstå hva det var Eichmann manglet, nemlig dømmekraft og evne

til å tenke selv, en evne Kant fremhever betydningen av både i §40 i *Kritikk av dømmekraften* og i

essayet *Hva er opplysning?* I en artikkel i *Morgenbladet* fra 1995 understreket

Hjördis betydningen av filosofiens åpne og søkende innstilling til fenomenene:

«Filosofien skal ikke ende i en ren argumentasjonseksersis. Den må analysere og

utforske argumentene videre ved å sette dem inn i en verden, hvor de også peker

hen mot det ennå ubesvarte, og bidrar til å opprettholde mysteriet omkring det

vi allerede vet». Ved siden av Kant og Arendt, må nok Augustin, Heidegger,

Wittgenstein og Levinas, samt sosiologen Ulrich Beck, sies å ha vært blant

hennes viktigste inspirasjonskilder.

Hjördis fikk sin utdannelse i Oslo,

Paris og Tübingen. I 1994 ble hun ansatt som professor i filosofi ved

Universitetet i Tromsø og ble med det ikke bare Norges, men sågar Nordens

første kvinnelige professor i filosofi. Selv om feministisk filosofi kanskje

ikke var det som lå henne nærmest hjertet, ga hun i 1991 ut *Kjønnsperspektivet i filosofien:*

Premisser

for å forstå den moderne kvinnes situasjon. Boken består av oversatte

utdrag av verk av Platon, Aristoteles, Rousseau, Wollstonecraft, Marx, Engels,

Mill og Beauvoir, samt innledninger om kjønnstenkningen hos de respektive

filosofene. Som ansatt ved UiT holdt hun flere seminarrekker, først og fremst

om Kants estetikk og politiske tenkning, med særlig forkjærlighet for *Til den evige fred.* Hun

innledet ofte

seminarene med å stille oss studenter det noe pussige spørsmålet om vi hadde

husket å pusse tennene. Poenget var dog ikke primært å utvise omsorg for vår

munnhyggiene, men representerte snarere et spørsmål om vi hadde husket å lese de

sidene i Kants verk som var relevante for det aktuelle seminaret. Det skulle nemlig

være like selvfølgelig å møte forberedt til undervisning som å pusse tennene om

morgenen.

Hjördis underviste også i

vitenskapsfilosofi og hennes mest leste verk er utvilsomt læreboken hun utga i 1996 med tittelen *Vitenskap og kommunikasjon*:

Paradigmer, modeller og kommunikative strategier i helsefagernes vitenskapsteori.

Her presenterer hun så vel naturvitenskapens vitenskapsfilosofi som den hermeneutiske tradisjonen. Om sistnevnte tradisjon besatt Hjördis unik kunnskap som forhenværende assistent for den franske hermeneutikeren Paul Ricoeur. I sin bokanmeldelse av dette verket skrev den danske filosofen og teologen Peter Kemp: «Hjördis Nerheim har alle de forudsætninger, der behøves for at skrive en videnskabsfilosofi på højde med vår tid», mens Svein Haugsgjerd i en kronikk i *Aftenposten* tok til orde for at boken

«burde leses av alle som arbeider med mennesker i deres fulle livssammenheng».

Både dette verket og doktorgradsavhandlingen kom ut på tysk i 2001. Hjördis har også skrevet en filosofihistorie sammen med sin mann, professor Viggo Rossvær, med tittelen *Filosofiens historie*:

Kulturen som virkelighet og selvbedrag (1984). De siste årene av yrkeskarrieren tilbrakte Hjördis som professor emerita på Senter for kvinne- og kjønnsforskning (Kvinnforsk) ved Universitetet i Tromsø.

Kjært er minnet om en glimrende filosof og en usedvanlig personlighet.

Bibliografi

- *Filosofiens historie: Kulturen som virkelighet og selvbedrag*, sammen med Viggo Rossvær (1984).
- «'Ikke-viten' som betingelse for kommunikasjon», *Sosiologi i dag*, 18 (03), s. 42-62 (1988)
- «Musikk og språk i Wittgensteins senfilosofi», *Norsk filosofisk tidsskrift*, 24 (03), s. 169-181 (1989)
- *Estetisk rasjonalitet: Konstitusjonsbegrepet i Kants «Kritik der Urteilskraft»* (1991)
- *Den etiske grunnerfaring: Fra regelforståelse til fortrolighetskunnskap* (1991)
- *Kvinneperspektivet i filosofien – Premisser for å forstå den moderne kvinnens situasjon* (1991)
- *Vitenskap og kommunikasjon – Paradigmer, modeller og kommunikative strategier i*

helsefagenes vitenskapsteori (1996)

- «Kant og den moderne pliktbevissthet», *Studier i pædagogisk filosofi*, 01 (01), s. 88-100 (2012)